

Дьиз кэргэн уонна оскуола – оҕону иитиигэ Тереппуттэр - сурун иитээччилэр

Саха норуота былыр-былыргыттан Ийэбэ сугуруйэр угэстээх. Тыйыс айылбалаах, ирбэт тоцноох, уьулуччу ыарахан усулуобуйаба оҕо теретен, улаатыннарар, ус саханы уескэтэн, туерт саханы тэнитэн, норуоту норуот дэтэн, кун бугунугэр тиэрдибит Ийэлэр буоллахтара. Ийэ-эбээ сылаас тыына, истиц иэйиитэ кими бабарар олобун устата арыаллыыр.

Ыал иллээх олобор ийэ оруола аьары улахан. Оҕо – ийэ ыйа-кунэ, кэлэр кэскилэ, инники эрэлэ. Оҕо ыал ымыыта. Ити барыта ийэ буолууну ере тутар, урдуккэ-сырдыкка дабатар, кэрэбэ, кэскилгэ тириэрдэр аналын санатар, соргутун чугаьатар. Ийэ уонна оҕо биир утумнаахтар, биир тыыннаахтар. Оннук уустук, уран айылбалаахтар. Оҕо чэгиэн айылбата ийэнэн бэриллэр. Ийэ тапталын этинэн-хаанынан билбит оҕо олобун устатыгар угуттана сылдыаба, итии тыынынан имигэстик илгийэбэ.

Ийэ аьаны ере тутар ейдебулэ олох олорон истэхтэрин аайы ытыктабыл урдук ейдебулугэр дабайан тахсар. Ыал аьаларыгар сыьыана – ийэ, аба сыьыанын сиэркилэтэ. Бааллар аьаларын тумус туттааччылар, бас-кес гынааччылар, эрэл-тирэх оцостооччулар. Ийэ аьаны ере тутар буоллабына дьиз кэргэццэ хардарыта ейеьуу, ейдеьуу уескуур.

Былыр даьаны, аны даьаны ыал ийэтин быьыыта-майгыта урут ахтыллар. Мааны майгылаах ыал ийэтэ дьоццо-сэргэбэ урдук ейдебул, холобур буолар. Бэл, харыстаан, быьа-хото куускэ сацарбаттар. Дьэллэм илиилээх, ыалдытымсах ыал ийэтин кэпсэл киэргэлэ оцостоллор. "Ол барахсан баарынан-суобунан буоллаба", - дэьизэхтэрэ чугас ыаллара. Дьиз иьигэр теье да элбэх кьиьи туран-олорон сырыттар, барыта орун-оннугар ууруллубут, ол аата "бу ыалга ийэлэрэ бэрэьиннээх, тэрэьиннээх" дьиз буолар. Сьип-сап туттуулаах, кутугунас ыал ийэтин "сурэхтээх-бэлэстээх дьизинэр" кьрдьабастыын-эдэрдьин хайгыахтара. Оьолор эмиэ ийэлэрин кьраларыттан ылынан олохторун устатыгар холобур оцосто сылдыахтара.

Уол оьону иитэр ебугэ утуе угэстэрэ, уеруйэхтэрэ, сатабыллара кини олоххо таптала кэрэьилиир уонна итилэр угус еруттэрэ биьиги кэммитигэр тийэ кэлбиттэр. Ол иьин уол оьону иитиигэ норуот педагогикатыгар хайдыьы аныгы олох ирдэбилэ буолар. Бу угэстэр улахан ейебулу эрэйэллэр уонна уол оьону иитиигэ-уерэтиигэ сурун хайысханы ылаьлар.

Ебугэлэрбит кьрдьабасты ытыктыьырга, сиэри-туому тутуьууга келуенэттэн-келуенэбэ бэриллэр утуе угэстэрдээхтэр. Ол курдук, уол олобор, кини тутулуугар айылба, тулалыыр эйгэ сурун оруолу ылар. Саха уола айылбаба таптала, киниэхэ сугуруйууну ийэ уутун кьттэ этигэр-хааныгар ицэринэр.

Уол оҕо иитиитигэр ыал аба баьылыга, оҕо аьата сурун оруолу ылар меккуерэ суох. Оҕо аьатын курдук буоларга талаьыыта, кинини урдуктук тутууга оҕо тулалыыр эйгэни ылынытыгар сабардыыр суолталаах. Ол иьин аба уол оҕо иитиитигэр бэйэтин иэйиитин тиэрдиитэ, санаатын уурууга, кинини оьотун эрэ курдук буолбакка, добор-атас оцостон, бииргэ илдэ сылдыьыта, оҕо аьатын убаастыыр, эрэллээх, эрчимнээх буола уунэригэр теьуу куус буолара биллэр.

Былыр-былыргыттан оҕо улахан кьиьини ытыктыы уерэниитигэр улахан суолта уонна болбомто ууруллара. Оьону олох кьра сааьыттан этигэр-хааныгар ицэрэн, улахан дьону убаастыыр, ытыктыыр гына иитэллэрэ. Ол кэнэбэс, улахан кьиьи буолан олох суолугар уктэниитигэр, быьаарар суолталаах буолара. Ол курдук тэцнээхтэрин, аймахтарын, тереппуттэрин, туора да дьону убаастыы-ытыктыы уерэтии билигин хаьааццытааьар да куускэ туруорулуох кэрицнээх. Кьиьини ытыктыы уерэммит оҕо олоххо

ойуччу бэлэмнээх, итэбэллээх кэлэр, табаарыстарын, доботторун, дьону кытта уопсай тылы тургэнник булар, кыбалбаларын таба ейдуур.

Дьон кыбини ытыктыыр кыбини убаастыыллар, харыстыыллар, куус-уох угаллар, субэлиллэр, уерэтэллэр, уеруунэн истицник кэпсэтэллэр. Ол эбэтэр, кыбини ытыктыыр кыби элбэх истиц доботтордоох буолар. Оннук оҕо бэйэтиттэн кыралары атабастаабат, кими бабарар кытары эйэбэстик дорооболоһор, сорох оболор сыыһа-халты туттунууларын, быдыар тыллаһыыларын сэцээрбэт, утуктубэт, угус тубэлтэбэ буйааччы буолар. Улахан дьону, учууталларын кытары баайсыбат, тыл бырахсыбат буола улаатар. Итинник иитиллэн тахсыы угус тубэлтэбэ дьэ кэргэщэ иитии тумугуттэн, тереппуттэр оруолларыттан тутулуктаах.

Оҕо оскуола иннинээби саабыгар ей-санаа еттунэн ордук сайдар. Бу кэмцэ майгыта-сигилитэ, интэриэбэ, ирдэбилэ сайдарыгар иитиллэр эйгэтэ улаханлык сабыдыаллыыр. Ылынымтыа уонна утуктугэн кэмигэр аттыгар ким баара улахан оруоллаах.

Оҕо теруебуттэн учугэйгэ эрэ тардыбар аналлаах. Онооха болбонтотун тардыахха, учугэйи, куыбаны араарарыгар уерэтиэххэ наада. Сынньар, кууьунэн еттейен кутун-сурун баттыыр олох сыыһа. Кыби быыытынан убаастаан, болбойон истэн экпсэтэр наада. Кыбини улэ эрэ кыби оцорор диэн наука этэр, олох бигэргэтэр. Кыра саабыттан сабалаан кууьэ кыайар улэтигэр иитии – ол буолар тереппуттэр сурун сорукутара.

Онон оҕо инники дьылбатыгар дьэ кэргэн суолтатын, оруолун урдэтии сурун соруунан буолар. Чел туруктаах ыал – оҕо ситэн-хотон, буян-хатан тахсар бигэ эйгэтэ, дэгиттэрдик сайдар кыбата, олоххо оскуолата буолар.

сир-майгы еттунэн уйан, сайабас, чизьинэй буолуохтара, билиини эттэригэр-хааннарыгар ицэринэн утуе улэиттэр тахсыахтара. Ол буолуо уруу-аймах дьоло, омук быыытынан сайдыбыт чыпчаала. Итилэри ситибэр наадаттан ыал педагогиката сайдыахтаах.